

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка
Природничо-географічний факультет

Кафедра загальної та регіональної географії

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Історична географія

галузь знань: 10 Природничі науки

спеціальність: 106 Географія

освітньо-професійна програма: Географія

УХВАЛЕНО

Рішенням кафедри загальної та
регіональної географії

Протокол №1 від 29 серпня 2024 року

Загальна інформація про дисципліну

Назва дисципліни	Історична географія
Викладач	Корнус Олеся Григорівна
E-mail:	zavgeogr@gmail.com
Сторінка курсу в Moodle	https://dl.sspu.edu.ua/course/view.php?id=123
Консультації	Консультації проводяться у вівторок о 14:30 год.; групові або одноосібні. Також можливі он-лайн консультації через інтернет ресурси. Для погодження часу он-лайн консультацій слід писати на електронну пошту викладача.

Анотація до дисципліни

Курс «Історична географія» тісно пов'язаний з усіма географічними дисциплінами, оскільки знання історичної географії допомагають глибше пізнати сучасні фізико- та суспільно-географічні процеси у світі. Курс побудований на основі використання знань з антропології, землезнавства, фізичної географії, культурології, економічної та соціальної географії, релігієзнавства та інших дисциплін.

Мета і завдання дисципліни

Мета дисципліни: сформувати у студентів знання про взаємодію природи та людини, вплив географічного середовища на розвиток людського суспільства, використання людиною природи у своїй діяльності впродовж всієї її історії.

Завдання курсу:

- вивчити теоретичні та методологічні засади історичної географії;
- показати роль природного середовища в антропогенезі й етногенезі та соціально-економічному і культурному розвитку суспільства;
- з'ясувати зміни політичної карти світу протягом розвитку людського суспільства;
- простежити тенденції взаємодії суспільства і природи в часовому вимірі;
- вивчити особливості та географію рас, етносів, мовних сімей і груп, релігій у світі;
- розкрити особливості взаємодії населення, природи і господарства на Землі на різних етапах історичного розвитку.

Формат дисципліни

Ознаки дисципліни	
Рік вступу	2022
Освітній ступінь	бакалавр
Курс навчання	3
Семестр	5
Формат курсу	очний
Обов'язкова /вибіркова	обов'язкова
Кількість кредитів/годин	5/150
Кількість розділів	3
Форма контролю	залік
Лекції	36
Практичні заняття	36
Консультації	2
Самостійна робота	76

Результати навчання

	Програмні результати навчання	Очікувані результати навчання
ПРН 1.	Знати, розуміти і вміти використовувати на практиці базові поняття з теорії географії, а також світоглядних наук.	Знати теоретичну базу історичної географії, основні поняття та терміни, місце історичної географії в системі географічних наук та її зв'язки з іншими науками, основні етапи становлення людини розумної (<i>Homo Sapiens</i>), історію географічних відкриттів.
ПРН 3.	Пояснювати особливості організації географічного простору.	Пояснювати історичні особливості формування нових територій, їх розвиток та територіальну організацію.
ПРН 5.	Збирати, обробляти та аналізувати інформацію в області географічних наук.	Вивчати нові досягнення історичної географії, зокрема теорії походження людини, розвиток стародавніх цивілізацій, виникнення та занепад держав, розвиток матеріальної та духовної культури.
ПРН 9.	Аналізувати склад і будову природних і соціосфер (у відповідності до спеціалізації) на різних просторово-часових масштабах.	Аналізувати особливості взаємодії людського суспільства з навколишнім природним середовищем на різних етапах історичного розвитку.

ПРН 14.	Пояснювати просторовочасову диференціацію географічної оболонки на глобальному, регіональному та локальному територіальних рівнях.	Пояснювати особливості розвитку суспільства в різні історичні епохи на глобальному, регіональному та локальному територіальних рівнях.
----------------	--	--

Тематичний план вивчення дисципліни.

РОЗДІЛ І. ІСТОРИЧНА ГЕОГРАФІЯ В СИСТЕМІ НАУК. ПОХОДЖЕННЯ І РОЗВИТОК ЛЮДИНИ В ПЕРВІСНУ ДОБУ

Тема 1.1. Історична географія як наукова дисципліна. Структура, предмет та завдання історичної географії. Розвиток історичної географії як наукової дисципліни. Періодизація в історичній географії.

Тема 1.2. Походження і розвиток людини в первісну добу. Огляд основних теорій походження людини. Поява людини сучасного типу. Початок формування суспільства. Розселення первісних людей по земній кулі. Поняття «раси», їх походження. Географічне середовище і його вплив на життя первісних людей. Передумови переходу до виробляючого господарства. Матеріальна культура. Палеодемографія.

РОЗДІЛ ІІ. ІСТОРИЧНА ГЕОГРАФІЯ СТАРОДАВНІХ ЦИВІЛІЗАЦІЙ ТА СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Тема 2.1. Географія стародавніх цивілізацій світу. Використання металів і розвиток матеріальної культури. Виникнення рабовласницького ладу і перших держав. Населення і духовна культура. Географія цивілізацій стародавнього Сходу. Стародавні цивілізації Середземномор'я. Племена і цивілізації Євразії, Африки, Австралії і Америки. Племена Африки, Австралії та Океанії. Племена і цивілізації Америки. Географічний поділ праці і торгівельні зв'язки.

Тема 2.2. Історична географія Середньовіччя. Цивілізація Середньовіччя. Історична географія Середньовічної Європи. Історична географія Близького і Середнього Сходу. Історична географія Азії в епоху Середньовіччя. Історична географія Африки. Історична географія Північної та Латинської Америки. Історична географія Австралії і Океанії.

РОЗДІЛ ІІІ. ІСТОРИЧНА ГЕОГРАФІЯ РАННЬОГО НОВОГО ЧАСУ ТА НОВОГО ЧАСУ

Тема 3.1. Історична географія раннього Нового часу: становлення та розвиток. Історична географія Європи раннього Нового часу. Історична географія Азії раннього Нового часу.

Тема 3.2. Історична географія епохи Великих географічних відкриттів (кін. XV – сер. XVII ст.). Передумови Великих географічних відкриттів. Передісторія Великих географічних відкриттів. Відкриття Нового Світу.

Розширення ойкумени в Азії. Відкриття в Австралії і Океанії. Перші навколосвітні плавання. Загальні підсумки Великих географічних відкриттів. Створення перших колоніальних імперій.

Тема 3.3. Історична географія Західної Європи та Азії в епоху Нового часу. Суть і періодизація Нового часу. Розвиток продуктивних сил. Чисельність населення. Західна Європа в епоху Нового часу. Азія в епоху Нового часу.

Тема 3.4. Історична географія Нового часу: Америка, Африка, Австралія та Океанія. Північна Америка у період Нового часу. Історична географія Латинської Америки. Історична географія Африки. Історична географія Нового часу Австралії та Океанії.

Політика дисципліни

Вивчення навчальної дисципліни потребує: виконання тестових завдань, самостійної роботи тощо; підготовки до практичних занять; роботи з інформаційними джерелами, опрацювання рекомендованої основної та додаткової літератури.

Підготовка та участь у практичних заняттях передбачає: ознайомлення з програмою навчальної дисципліни, питаннями, які виносяться на заняття з відповідної теми; вивчення конспекту лекцій, а також позицій, викладених у підручниках, монографічній та іншій науковій літературі тощо.

Результатом підготовки до заняття повинно бути змістовне володіння здобувачем вищої освіти матеріалом теми, якій присвячено відповідне заняття, а саме: теоретико-методологічні засади та методи історичної географії, природно-географічні чинники антропогенезу, заселення Землі людиною, взаємодія людини і природи на ранніх етапах розвитку людського суспільства, зародження стародавніх цивілізацій, етнос і етногенез, історикогеографічні основи політичної географії світу, географія перших державних утворень.

Розв'язання практичних завдань повинно як за формою, так і за змістом відповідати вимогам, що висуваються до вирішення відповідного завдання, свідчити про його самостійність, відсутність ознак повторюваності та плагіату. На практичних заняттях присутність здобувачів вищої освіти є обов'язковою, важливою також є їх участь в обговоренні всіх питань теми. Забороняється запізнюватись на навчальні заняття та пропускати їх без поважних причин. Пропущені заняття мають бути відпрацьовані на консультаціях. Це ж стосується й студентів, які не виконали завдання або показали відсутність знань з основних питань теми. Здобувач вищої освіти повинен дотримуватися навчальної етики, поважно ставитися до учасників процесу навчання, бути зваженим, уважним та дотримуватися дисципліни й часових (строкових) параметрів навчального процесу. Під час контрольних заходів забороняється використовувати джерела інформації, усні підказки, письмові роботи інших осіб, друковані книги, методичні посібники, телефони, планшети.

Забороняється користування мобільним телефоном, планшетом чи іншими мобільними пристроями під час заняття в цілях не пов'язаних з навчанням.

Академічна доброчесність

Вивчення дисципліни передбачає дотримання положень Кодексу академічної доброчесності СумДПУ імені А.С. Макаренка. Очікується, що роботи студентів будуть їх оригінальними дослідженнями чи міркуваннями. Відсутність посилань на використані джерела, фабрикування джерел списування, втручання в роботу інших студентів становлять приклади можливої академічної недоброчесності. Неприпустимо надавати для оцінювання письмову роботу, підготовлену за участю інших осіб. Виявлення ознак академічної недоброчесності в письмовій роботі студента є підставою для її незарахування викладачем, незалежно від масштабів плагіату чи обману.

Система оцінювання та вимоги

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання є: усне та письмове опитування, тестування, індивідуальне навчально-дослідне завдання, результати виконання практичних, залік. Оцінювання знань, навичок студентів враховує всі види занять, які передбачені програмою навчальної дисципліни.

Поточний контроль навчальних досягнень здійснюється протягом семестру на практичних заняттях. Результати (кількість набраних балів) фіксує викладач.

Використовуються такі форми поточного опитування: усна відповідь за лекційними матеріалами, тестування, контрольна робота з відкритими питаннями, заслуховування повідомлень студента з довідковою інформацією, реферати, створення презентації з її обов'язковим показом та повідомленням, участь у обговоренні питань для контролю знань на практичних заняттях.

Поточний контроль відображає поточні навчальні досягнення студента в освоєнні програмного матеріалу дисципліни і спрямований на необхідне корегування самостійної роботи студента. Сюди входить: методи усного контролю – бесіда, розповідь, доповідь студента, роз'яснення, відповіді на запитання. Усний контроль проводиться майже на кожному занятті в індивідуальній, фронтальній або комбінованій формі. Викладач розробляє чіткі критерії оцінювання всіх видів навчальної роботи у комплексному контролі знань, доводить їх до відома студентів на початку вивчення навчальної дисципліни. Результати поточного контролю є складовою визначення підсумкової оцінки і враховуються науково-педагогічним працівником при визначенні підсумкової оцінки з даної дисципліни. До поточного контролю також відноситься виконання практичних завдань, бали за які враховуються у підсумкову оцінку.

При контролі виконання завдань, які винесені для самостійного, опрацювання, оцінці підлягають: самостійне опрацювання тем в цілому чи окремих питань; вміння застосовувати теоретичні знання при виконанні практичних завдань; написання рефератів; підготовка доповідей, презентацій тощо. Результати самостійної роботи фіксуються в журналі обліку роботи викладача. Бали, набрані студентом за виконання завдань з самостійної роботи, додаються до суми балів, набраних студентом з інших видів навчальної роботи з дисципліни.

У кінці семестру проводиться підсумкова контрольна робота. До контрольних заходів допускаються всі студенти незалежно від результатів поточного контролю. Результати контрольного заходу студента, який не з'явився на нього, також оцінюються «незадовільно» незалежно від причини. Відпрацювання контрольного заходу є обов'язковим.

Вид контролю – залік. Семестровий залік - це форма підсумкової атестації, що полягає в оцінці засвоєння студентом теоретичного та практичного матеріалу (виконаних ним певних видів робіт на практичних заняттях та під час самостійної роботи) з навчальної дисципліни за семестр. Залік виставляється викладачем автоматично за умови, якщо студент виконав усі види навчальної роботи, які визначені робочою програмою навчальної дисципліни. Загальна оцінка обраховується в кінці семестру як сума балів за виконання всіх видів робіт. Враховуються бали набрані на поточному тестуванні, самостійній роботі та бали підсумкового контролю. Оцінювання проводиться за 100-бальною шкалою. Структура проведення семестрового контролю відображається та доводиться до відома студентів на першому занятті.

Якщо навчання відбувається з використанням дистанційних технологій, залік може проходити з використанням тестових технологій.

Критерії оцінювання результатів навчання

Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень студента
------	---

90-100	глибоко і міцно засвоїв програмний матеріал з історичної географії; вичерпно, послідовно, грамотно і логічно його викладає. Прогнозує і передбачає подальший хід явища, описує можливі наслідки історичних подій, результати, що впливають з наявних даних. На основі проблемної ситуації, виділяє проблему, конструює гіпотези і перевіряє їх. При цьому студент не має утруднень при відповідях на видозмінені завдання, вільно справляється із класифікаціями, типологіями та іншими видами застосування знань, показує знайомство з монографічною літературою, правильно обґрунтовує прийняті рішення, володіє різнобічними навичками і прийомами виконання практичних робіт, володіє в повному обсязі специфічним поняттєво-термінологічним апаратом історичної географії.
82-89	твердо знає програмний матеріал, грамотно й по суті викладає його; який не допускає суттєвих неточностей у відповідях на питання, правильно застосовує теоретичні положення при вирішенні практичних питань і задач, впевнено володіє необхідними навичками і прийомами їх виконання, коректно встановлює причинно-наслідкові зв'язки.
74-81	знає програмний матеріал, грамотно й по суті викладає його, але допускає деякі неточності під час відповіді; правильно застосовує теоретичні положення при вирішенні практичних питань і задач, володіє необхідними навичками і прийомами їх виконання. Самостійно відтворює знання з історичної географії з елементами перетворення. Застосовує їх у видозміненій, але близькій до типової ситуації, однак потребує допомоги викладача. Дає свою власну інтерпретацію матеріалу (пояснення, короткий виклад). Уміє встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, здійснює перенесення дій.
64-73	має знання лише основного матеріалу, але не засвоїв його окремих деталей, допускає неточності в поясненні ходу історичних подій, недостатньо правильні формулювання, порушення послідовності у викладі програмного матеріалу і відчуває утруднення при виконанні практичних робіт і розв'язанні задач.
60-63	самостійно відтворює інформацію та застосовує її у типовій ситуації, але при цьому виявляє невпевненість у своїх діях. На основі фактів робить висновки, але за допомогою викладача, намагається зробити звіт про виконані дії.

35-59	не знає більшої частини програмного матеріалу, допускає суттєві помилки; не володіє у достатньому обсязі поняттєво-термінологічним апаратом історичної географії; невпевнено, із помилками виконує практичні завдання; не вміє наводити приклади із життя та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; відтворює інформацію лише на основі зовнішньої підказки.
1-34	має загальне уявлення про історичну географію, знання програмного матеріалу носить фрагментарний характер, відповіді на запитання дає «так» чи «ні».

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточний контроль								Разом	Сума
РОЗДІЛ 1		РОЗДІЛ 2		РОЗДІЛ 3					
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	60	100
5	10	10	10	10	10	5	5		
Контроль самостійної роботи								40	
5	5	10	5	5	5	2	3		

Згідно Положення «Про порядок визнання результатів навчання у неформальній та/або інформальній освіті у Сумському державному педагогічному університеті імені А.С. Макаренка» від 27.04.2020 р., можливе зарахування результатів навчання з окремої теми/тем, розділу, індивідуального завдання (контрольної роботи) чи дисципліни в цілому, здобутих за цими видами освіти. Обсяг зарахування в годинах/кредитах ECTS визначається згідно переліку компетентностей і результатів навчання, передбачених даною робочою програмою. Зарахування результатів навчання, здобутих у неформальній та/або інформальній освіті, здійснюється у відповідності до пунктів 3.6-3.9 названого Положення.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для іспиту, заліку, курсового проекту (роботи), практики
90-100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	задовільно
60-63	E	

35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Рекомендована література та інформаційні ресурси

Основні

1. Корнус О. Г. Історична географія : навчальний посібник. Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2013. 156 с.
2. Корнус О. Г. Історична географія: методичні вказівки для виконання практичних та самостійних робіт. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. 28 с.
3. <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/9429/1/Kornus%20Istorichna%20geografia.pdf>
4. Голованов С. О. Історія стародавнього світу : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.
5. істор. спец. Т. 1 // Всесвітня історія : в 5 т. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 472 с.
http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/21073/1/Holovanov_S_ISS_T1_2016.pdf
6. Поправко О.В. Антропологія: навчальний посібник. Мелітополь: Вид-во МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2016. 285 с.
<http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/1950/1/%D0%9F%D0%BE%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E.%D0%92.%D0%90%D0%9D%D0%A2%D0%A0%D0%9E%D0%9F%D0%9E%D0%9B%D0%9E%D0%93%D0%86%D0%AF%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf>
7. . Biger Gideon. Historical Geography and International Boundaries. European Review , Volume 29 , Issue 1 , February 2021 , pp. 69 – 77. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1062798720000587>.
14. Buchanan, A.L. and Hérubel, J.V.M. Interdisciplinarity: The Case of Historical Geography Through Citation Analysis. Collection Building, 1995 Vol. 14 No. 1, p. 15- 21.
<https://doi.org/10.1108/eb023390>
10. Morin, Karen M. and Heffernan, Mike. Between History and Geography, 2020. Faculty Contributions to Books. 213.
https://digitalcommons.bucknell.edu/fac_books/213.

Додаткові

1. Електронний навчально-методичний посібник "Історія географічних відкриттів". В.М. Гудима. Біла Церква: КОПОПК, 2014. (72 Мб)

https://repository.kristti.com.ua/wpcontent/uploads/2016/08/EP_Istoriya_geogr_vidkryttiv_2014.pdf

2. Балабушевич Т. А., Тесленко І. А. Історична географія України: Методичні рекомендації і програма курсу. Київ: НаУКМА, 2015. 50 с. http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7252/Teslenko_Istorychna_heohrafiya_Ukrainy.pdf?sequence=1&isAllowed=y
3. Гуцуляк О.Б. Теорія антропосоціогенезу: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2015. –90 с. <http://194.44.152.155/elib/local/2814.pdf>
4. Стефанюк Г.В. Історична географія: опорні конспекти лекцій, глосарій, самостійна робота. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. 2017. 133с. <https://kiid.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/124/2020/05/9.-%D0%A1%D1%82%D0%B5%D1%84%D0%B0%D0%BD%D1%8E%D0%BA-%D0%93.%D0%92.-%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0-%D0%B3%D0%B5%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F-%D0%BD%D0%B0-%D1%83%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%85-%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%97-%D0%B2-%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D1%96%D0%B9-%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D1%96.-%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf>
5. Трубчанінов С. В. Історична географія України: Навчальний посібник / Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2013. 192 с. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FM=T=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0015255
6. Шищенко П. Історія географії та історична географія: галузі науки і навчальні дисципліни: http://papers.univ.kiev.ua/1/geografija/articles/shyshchenko-p-munich-nhistory-of-geography-and-historical-geography-branch_13576.pdf

7. Щодра О. Історична географія України від найдавніших часів до кінця XVIII століття : навч. посіб. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2016. 298 с.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Schodra_Olha/Istorychna_heohrafiia_Ukrainy_vid_naidavnishykh_chasiv_do_kintsia_XVIII_stolittia.pdf?
8. Bowden Brett. In the Name of Civilization: War, Conquest, and Colonialism.
https://scielo.conicyt.cl/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0719-36962019000100073
9. The History Teacher Library <https://thehistoryteacher.org/>
10. Charles W. J. Withers (2013) Geography and the Classical World: Unearthing Historical Geography's Forgotten Past, The AAG Review of Books, 1:3, 116-117 DOI:
 10.1080/2325548X.2013.850348.
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/2325548x.2013.850348>
12. Puji R. P. N., Wathon S., Ikhsan F. A., Kurnianto F. A., Apriyanto B. Historical geography: the analysis of geographic condition of Egyptian and Chinese civilizations // IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science 243 (2019) 012157.
<https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/243/1/012157/pdf>

Інформаційні ресурси 1.

<http://istgeography.moy.su>

2. <http://gumilevica.kulichki.net/articles/Article85.htm>
3. <http://www.myslenedrevo.com.ua/ru/Sci/AuxHistSci/HistGeography.html>
4. <http://histua.com/ru/slovar/i/istorichna-geografiya>